

عباسقلی گلشانیان

خاطرات زندگی سیاسی من ۱۸

برای اطلاع خوانندگان باید به سوابق نشر اسکناس اشاره کنم . اولاً " اسکناس تا تشکیل بانک مرکزی به موجب اساسنامه بانک ملی با این بانک بود یعنی برای نشر اسکناس قانون از مجلس می خواست تا اجازه قانونی صادر شود . البته چاپ اسکناس در خارج انجام می شد ولی اسکناسهایی که چاپ می شد در خزانه بانک بود تا اجازه انتشار از مجلس داده شود آن وقت پشت اسکناسها مهری زده می شد : " در جریان گذاره شود " و وقتی هم که اجازه داده می شد به تدریج که احتیاج بود منتشر می گردید تا برسد به حداکثر اجازه مجلس یعنی اجازه کلی بود و به جریان گذاردن تدریجی . سابقه شصت در صد پشتوانه قانون مورخ ۲۰ شهریور ۱۳۱۳ شمسی است که قسمتی از قانون مزبور ذیلاً " نقل می شود .

ماده یک بانک ملی ایران مجاز است مبلغ ۶۳۵ میلیون ریال اسکناس جدید طبع نموده و از مجموع اسکناسهای فعلی و اسکناسهایی که طبع می کند تا هشتصد میلیون ریال اسکناس در جریان داشته باشد مشروط بر اینکه همیشه معادل لاقل شصت درصد کل اسکناسهایی که در جریان است مسکوک و شمش طلا و نقره به طور ذخیره راکد اسکناس نگاه دارد .

هر وقت که ضرورت داشت اسکناس جدید بیشتر شود برای اینکه ذخیره آن از شصت - در صد تنزل نکنند مبلغی به تناسب مبلغ اسکناس احقاقی طلا و نقره بانک از طرف دولت داده می شد چنانکه در قانون ۱۷ تیر ماه ۱۳۱۴ این امر سابقه دارد . قانون مزبور چنین است :

ماده یک قانون ۱۷ تیر ماه ۱۳۱۴ سرمایه بانک ملی ایران به سیصد میلیون ریال ترقی داده می شود که هفتاد و پنج و یک سوم در صد آن به قرار ذیل محسوب و پراخته خواهد شد .

الف- هشت میلیون ریال که سابقاً "تأدیه شده" .

ب- دویست و شانزده میلیون و هشتصد و شش هزار و چهارصد و سی و پنج ریال از بابت قیمت پانزده میلیون و هشتصد و هفتاد و پنج هزار و سیصد و نود و پنج گرم و سی و نه صدم (۵۸۷۵۳۹۵ گرم) طلای خالص دولت .

ج- یک میلیون و یکصد و نود و سه هزار و پانصد و شصت و چهار ریال و هفتاد و پنج دینار از منابع خالص بانک ملی .

چنانکه ملاحظه می نمائید برای اینکه ذخیره اسکناس از شصت در صد تنزل نکند دولت طلاهای خود را به بانک واگذار کرد .

موضوع ضمیمه شدن جواهرات سلطنتی به سرمایه بانک و پشتوانه اسکناس نیز قانون مخصوص دارد و مربوط است به ۲۰ آبان ماه ۱۳۱۶ شمسی به شرح زیر :

ماده یک - مجلس شورای ملی به دولت اجازه می دهد آن قسمت از جواهرات سلطنتی را که طبق ماده ۲ این قانون بلا استفاده تشخیص داده شود به بانک ملی انتقال داده و بانک آن را جزو سرمایه خود منظور دارد .

ماده ۲- تفکیک جواهرات از نقطه نظر اهمیت تاریخی توسط کمیسیونی به عمل خواهد آمد . کمیسیون مزبور در تحت ریاست رئیس دولت و عضویت دو نفر از وزراء و دو نفر از نمایندگان که برای این منظور از طرف مجلس شورای ملی انتخاب می گردند تشکیل خواهد شد (دو نفر نماینده مجلس آقایان مؤید احمدی و اعتبار الدوله بودند و دو نفر وزیر دارائی و دادگستری آقایان بدر و صدراالاشراف بودند) .

ماده ۳ هر موقع بانک ملی فروش هر قسمت از جواهرات را مناسب و مقتضی بداند باید قبلاً " جواهرات مزبور تحت نظر کمیسیونی مرکب از پنج نفر که سه نفر آن از طرف دولت و دو نفر از مجلس شورای ملی انتخاب می گردند ارزیابی شده و ترتیب فروش آن داده شود. بهای حاصل از فروش منحصرأ" به مصرف خرید شمش طلا خواهد رسید .

تا شهریور ۱۳۲۰ چنانکه ملاحظه می نمائید پشتوانه اسکناس طلا و نقره و جواهراتی بود که طبق تصمیم کمیسیون ارزیابی و با نظر متخصصینی که از خارج آمده بودند شده بود . ضمناً باید باز اشاره کنم که اجازه نشر اسکناس با تصویب مجلس و به همین جهت بود که اعلیحضرت فقید به بنده امر کردند قانون ۲۵ خرداد را از مجلس بگذرانیم که به موجب آن مقرر گردید دو هزار میلیون ریال اسکناس در جریان گذارده شود .

ذکر عبارت " شصت در صد پشتوانه " در تمام قوانین که برای نشر اسکناس جدیداز مجلس گذشته ، شده است و در قانون مورخ ۱۷ آبان ۱۳۱۵ هم که اجازه به جریان گذاشتن مبلغ ۱۰۱۷۶۱۶۳۶۰۰ ریال اسکناس به بانک ملی داده شده نیز صراحت دارد مشروط بر اینکه همیشه معادل لاقبل شصت در صد کل اسکناس در جریان مسکوک و شمش طلا و نقره به طور ذخیره را کذا اسکناس نگاه داشته شود .

این سوابق برای روشن شدن ذهن خوانندگان محترم است که توجه نمایند اعلیحضرت فقید تا چه حد به حفظ تناسب پول کشور علاقمند بودند و آن مطلب را که لعنت بر کسی که بخواهد پشتوانه پول ما را از شصت درصد کمتر کند فرمایش فرمودند .

در اینجا نمی خواهم وارد این مطلب شوم که چه شد اجازه نشر اسکناس که با مجلس بود از اختیار مجلس بعد از شهریور ۱۳۲۰ خارج گردید و کنترلی که از طرف مجلس ونظارتی که در جریان اسکناس به عمل می آمد منتفی شد و بعد چه شد که یک قسمت ارز خارجی جزو پشتوانه گردید . چون از مطلب خاطرات خود در دوره اعلیحضرت فقید خارج است و اگر خاطراتم به سنوات بعد از شهریور رسد در آنجا مفصلا " بیان خواهم کرد . فقط یک اشاره مختصر می کنم که طبق نظر علماء اقتصاد و بودجه میزان اسکناس منتشره در هر کشوری باید با بودجه آن کشور و داد و ستد بازرگانی آن متناسب باشد و الا تورم به صورت زشتی نمودار خواهد شد کما اینکه اکثر کشورهای جهان و من جمله خود ما گرفتار آن می باشیم .

باقی می ماند یک نکته که این بحث را خاتمه دهم و آن این است که خوانندگان می دانند جواهرات سلطنتی که فعلا " در بانک مرکزی و در معرض نمایش مردم است چگونه و در چه تاریخ به بانک ملی منتقل شد .

انتقال جواهرات سلطنتی به بانک ملی - همانطور که فوقا " اشاره شد طبق قانون آبان ۱۳۱۶ جواهرات سلطنتی با نظر کمیسیونی که قانون پیش بینی کرده بود تفکیک شد . آن قسمت که اهمیت تاریخی داشت مثل تاج کیانی ، کوه نور ، تاج پهلوی ، شمشیر و کمرهای زمرد و الماس نشان و امثال آن که واقعا " مربوط به سلطنت است در عمارت موزه ماند و بقیه در تاریخ آبان ۱۳۱۶ به بانک ملی منتقل شد . چون کلیه جواهرات را محمد علی - میرزا وقتی به سفارت شوروی بپناهند شد همراه برده بود کمیته موقتی (تقی زاده و نواب و مستشارالدوله) رفتند و آنها را پس گرفتند و صورتی از آنها قلم به قلم تنظیم کردند و در دفتر مخصوص ثبت گردید و به مرحوم صدیق همایون صندوقدار باشی سپرده شد . وقتی قرار شد یک قسمت آن به بانک ملی منتقل شود صورتی از آن قسمت که در قصر گلستان ماند و قسمتی که به بانک فرستاده شد قلم به قلم در دودفتر تنظیم گردید به مهر و امضای

کمیسون پنج نفره که عبارت بودند از: نخست وزیر وقت (مرحوم جم) و وزیر دادگستری (مرحوم صدرالاشراف) و وزیر دارائی (مرحوم بدر) و آقایان مؤید احمدی و اعتبارالدوله نمایندگان مجلس.

قسمتی که در قصر گلستان بود بعد از واقعه سوم شهریور من با اجازه اعلیحضرت فقید با تشریفات مخصوص به بانک فرستادم که تفصیل آن را جزو خاطرات خود در ایام شهریور شرح خواهم داد و یکی دوبار هم در بعضی جراید و مجلات و نیز در کتاب "رضاشاه کبیر در آئینه خاطرات" از انتشارات وزارت فرهنگ و هنر که به مناسبت پنجاهمین سال سلطنت دودمان پهلوی چاپ شد، درج گردیده است.

برای خاتمه دادن به این بحث یاد آور می‌شوم که بعد از شهریور ۱۳۲۰ در فروردین ماه ۱۳۲۱ به موجب قانون مبلغ هفتصد میلیون و در شهریور ۱۳۲۱ مجدداً "سیصد میلیون و در مهرماه ۱۳۲۱ اجازه پانصد میلیون که جمع آنها با رقم دوهزار میلیون قبل از شهریور به رقم سه هزار و پانصد میلیون ریال بالغ می‌شد و در تمام این قوانین هم قید شده بود که پشتوانه باید شصت در صد مسکوک و شمش طلا و نقره و بقیه از جواهرات باشد.

در تاریخ بیست و هشتم آبان ۱۳۲۱ قانونی از مجلس گذشت که به موجب آن اجازه نشر اسکناس از مجلس گرفته شد و به هیئت نظارت اندوخته اسکناس تفویض گردید. باز در ماده ۵ این قانون اشاره شد: "پشتوانه سه هزار و پانصد میلیون ریال اسکناس که تا این تاریخ اجازه انتشار آن داده شده بر اساس شصت در صد زر و سیم که به نرخ بازار بین المللی تقویم شده باشد و جواهراتی که به موجب قانون مصوب آبان ۱۳۱۶ به بانک ملی واگذار شده است خواهد بود.

نکته‌ای که لازم به توجه است این است که چه شد میزان اسکناس منتشره از تاریخ شهریور ۱۳۲۰ از دو هزار میلیون ریال به سیصد و هفتاد میلیارد ریال رسید و اثرات آن در بسالا رفتن هزینه زندگی و تورم چه بود و چون در این زمینه مقالاتی در مجله وحید که بین آقای ابتهاج رئیس بانک ملی وقت و مرحوم تقی زاده رئیس سنای وقت مبادله شده درج گردیده و حاق مطلب را روشن کرده و مطالب نامه مرحوم تقی زاده بسیار صحیح و قابل توجه است لذا خوانندگان محترم را به مطالعه آن نامه‌ها حواله می‌دهم.

حمله آلمان به شوروی و حوادث عراق: ماه خرداد به پایان رسید و تیر ماه شروع شد. ماهی که سرنوشت جنگ بین الملل دوم را تغییر داد. بدین معنی که اول تیرماه ۱۳۲۰ (۲۲ ژوئن ۱۹۴۱) آلمان به شوروی حمله کرد. در روزهای اول تقریباً "تمام مردم ایران بلکه دنیا معتقد بودند که چند هفته بیشتر طول نمی‌کشد که روسیه به زانو در خواهد آمد. و دنیا از خطر بلشویک خلاص می‌شود حتی آلمانها که در تهران بودند نسبت به کالاهائی

که از راه شوروی برای مامی آمد و مانگران آنها بودیم صریحا " اظهار می کردند ظرف شش هفته کار روسیه تمام است . ولی بعد معلوم شد چقدر در محاسبات و پیش بینی ها اشتباه کرده اند .

شاید اگر این تصور حقیقت پیدا می کرد تاریخ دنیا و جغرافیای کشورها صورت دیگر به خود می گرفت . ایرانی ها که سالها از مظالم روس و انگلیس دل خون بودند این عمل آلمان را به فال نیک گرفتند و اگر عراق نکویم قسمت اعظم مردم با سواد از این پیش آمد خرسند بودند حتی در کلپ ایران شب دوم تیرماه یکی از آقایان وکلاء وقت تمام مهمانان را به شامیانی دعوت کرد و همه به سلامتی هیتلر شراب نوشیدند . در میدان سپه هم نمی دانم با دستورچه کسی عصرها بلندگو گزاره بودند و اخبار پیشرفت آلمانها را پخش می کردند و مردم گروه گروه جمع می شدند و با خوشحالی و دقت به اخبار گوش می دادند .

مطلب دیگری که در همان اوان قابل توجه بود و شاید در اقدام بعدی انگلیسها و روسها در ایران بی اثر نبود کودتای عراق بود که شرح آن بدین قرار است :

بقیه از صفحه ۱۸

در ۱۳۱۸ دومین جنگ جهانی شعله ور شد و دامنه آن در شهریور ۱۳۲۰ به ایران کشید و رضاشاه کبیر ناگزیر شد از سلطنت کناره گیری و ایران را ترک فرماید و ابتدا بجزیره موریس سپس به ژوهانسبورگ در جنوب آفریقا رفت و همانجا در مرداد ۱۳۲۳ جهانرا بدرود گفت و ملت ایران را عزادار ساخت .

با آنچه معروض افتاد آشکار شد که در مدتی بسیار کوتاه رضاشاه کبیر با اراده آهنین مملکت را از سقوط نجات داد و دست اجانب را کوتاه کرد و امتیازات مضر را لغو نمود و استقلال کشور را استوار ساخت و موجباتی فراهم آورد که در هر رشته اقدامات حیات بخش صورت گرفت و مملکت از حالت قرون وسطائی قدم بعصر جدید گذاشت و جانشینی را برای خود معین فرمود که برشالوده ساخت او بدوا " ایران را از مخاطرات سهمگین صیانت فرمود سپس با انقلاب شاه و ملت کشور را نیرومند و چهره آنرا دگرگون ساخت .

اکنون که صدسال از زادروز آن مرد بزرگ میگذرد مراتب عمیق سپاسگزاری و حق شناسی را معروض داشته و بروح پرفتوح آن سردار بزرگ تاریخ درود بی پایان میفرستیم و نام مقدس و مبارکش را همواره در دل خود زنده نگاه میداریم .

در آن عالم خدای از عالم غیب نثار رحمتش بر سر فشاناد .